

Ledia KASHAHU (XHELILAJ)
 Universiteti "Aleksandër Moisiu" Durrës,
 Durres/Albania

Theodhori KARAJ
 Universiteti i Tiranës
 Tirana/Albania

Perceptimet dhe Qendrimet e Mësuesve dhe Drejtuesve të Shkollave 9-Vjeçare mbi Fenomenin e Bullizmit

Abstrakt

Bullizmi është cilësuar në të gjithë botën si një problem tepër i mprehtë dhe shqetësues (Nicolaides, Toda, dhe Smith, 2002). Kohët e fundit opinionimi publik është tronditur, por edhe profesionistët kanë filluar të shqetësohen për aktet e dhunshme dhe sigurinë në shkollat shqiptare. Studimi në fjalë është një përpjekje modeste për të kuptuar në mënyrë empirike këtë fenomen në shkollat tona.

Ky studim ka natyrë eksploruese dhe synon që përmes metodave cilësore të zbulojë njohjen që kanë mësuesit dhe drejtuesit e shkollave 9-vjeçare mbi fenomenin e bullizmit, perceptimet dhe qëndrimet e tyre mbi të, si dhe të shqyrtojë programet e kurseve të fakulteteve të mësuesisë në të dy nivelet, për të parë nëse në të përfshihen ose jo njohuri teorike apo praktike mbi fenomenin. Kampioni i këtij studimi janë mësuesit (N=44) dhe drejtuesit e shkollave 9-vjeçare të qarkut të Durrësit, Fierit dhe Beratit (N=9). Për realizimin e këtyre qëllimeve kërkimore u shqyrtua literatura e fushës, u studiuan programet universitare të fakulteteve që përgatisin mësues si dhe u realizuan intervista të gjysmë të strukturuar nga intervistues të cilët u trajnuan për këtë qëllim.

Rezultatet tregojnë se edhe pse fenomeni është i pranishëm në punën e përditshme të mësuesve dhe drejtuesve, mungesa e njohjes së thelluar ndaj tij, i bën mësuesit dhe drejtuesit të mbajnë qëndrime rastësore dhe kryesisht ekstreme (indiferentizëm, ose masa ekstreme për ndërprerjen e fenomenit). Pjesa më e madhe e mësuesve mendojnë se këto situata mund të zgjidhen nga ata, në disa raste edhe në bashkëpunim me prindërit. Ndërsa drejtuesit kryesisht mendojnë se si bullët edhe viktimat kanë nevojë për t'u trajtuar nga psikologët e shkollave. Nga shqyrtimi i programeve universitare të fakulteteve që përgatitin mësues (BA dhe MND) rezulton se në asnjë prej kurseve nuk është planifikuar të trajtohet ky fenomen edhe pse është një çështje që lidhet drejtpërdrejt me menaxhimin e klasës dhe kompetencat profesionale të mësuesit.

Bazuar në gjetjet e këtij studimi rekomandohet një fushatë sensibilizuese për nxënës, prindër dhe personelin pedagogjik, si dhe trajnimi i drejtuesve dhe i mësuesve për njohjen në baza shkencore të fenomenit, pasojat e tij afatgjata si dhe të mënyrave me efikase për trajtimin e nxënësve. Për të pasur një perspektivë me të mirë në të ardhmen duhet të rishikohen kurrikulat e fakulteteve të edukimit në të gjithë vendin, me qëllim që në to të përshihen njohuri të teorike dhe praktike mbi fenomenin e bullizmit, në mënyrë që të mësuesit dhe drejtuesit e së ardhmes të kenë përgatitjen e nevojshme për t'u përballur me sukses me këtë fenomen.

Fjalët Kyçe: *Fenomenii Bullizmit; Perceptimet e Mësuesve; Qëndrimet e Mësuesve; Perceptimet e Drejtuesve; Qëndrimet e Drejtuesve.*

1-Hyrje: Vështrim i përgjithshëm

Kohët e fundit kanë ndodhur një varg ngjarjesh të rënda në shkollat shqiptare, të cilat kanë tronditur jo vetëm nxënësit e shkollave dhe prindërit e tyre, por edhe mësuesit drejtuesit e arsimit dhe mbarë publikun. Kështu psh. në datën 13 dhjetor, 2013 18-vjeçari, A. Gj. nxënës i shkollës profesionale “Kolin Gjoka”, të Lezhës pas një sherri banal me një nxënës tjetër u plagos rëndë me thikë pranë ambienteve të kësaj shkolle (Vizion Plus 13.12.13). Në datën 16 dhjetor, 2013 vritet brenda i shkollës “Beqir Çela” me armë zjarri nga një nxënës 15 vjeçar, një i ri 16 vjeçar dhe në 27.02.14, një adoleshent u plagos në gjimnazin “Partizani” në Tiranë nga shoku i klasës.

Sipas një raporti studimor për gjashtëmujorin e dytë të vitit 2013 të kryer nga “Save the Children” dhe Fondacioni Zgjidhja e Konfliktëve dhe Pajtimi i Mosmarrëveshjeve rezultoi se nga 1435 fëmijë të anketuar, 28% e tyre janë përfshirë në konflikte serioze në mjediset shkollore, ndërsa 42% nuk ndihen të sigurt në klasa.

Sipas statistikave të Ministrisë së Drejtësisë:

- Gjatë vitit 2011 numri i të burgosurve të mitur ishte rreth 656.
- Në vitin 2012, numri i të miturve 14-18 vjeçare të dënur nga sistemi i drejtësisë ishte rreth 800,
- Gjatë gjashtëmujorit të dytë të vitit 2013, konstatohet se shkalla e konfliktualitetit në shkollat 9-vjeçare dhe të mesme të qytetit të Tiranës, ka ardhur në rritje nga 6-8% në krahasim me vitet e mëparshme.

Në reagim të kësaj situatë të shoqëruar me tension dhe pasiguri në datën 29.02.2014, Ministria e Arsimit Zj. Lindita Nikolla deklaroi për publikun:

“Është drithëruese ajo që po ndodh në shkollat shqiptare, ku vetë shifrat e studimeve janë alarmante. Masat duhet të jenë emergjente duke nisur që nga; adresimi i plotë dhe drejtimi i gishtit tek vetja; zhvillimi i përgjegjësive të reja për të ndërtuar një komunikim të ri brenda shkollës; dënimi i aktit të dhunës kur vijnë nga mësuesit dhe parja në sy e problemeve; thënia e të vërtetave si dhe marrja e përgjegjësive, bashke me ndërtimin e një partneriteti të ri,” (AS, 29.02.14)

2-Shqyrtimi i literaturës

Studimet që kanë eksploruar qëndrimet dhe perceptimet e mësues dhe drejtuesve të shkollave ndaj fenomenit të bullizmit janë rralla (Benbenishty & Astor, 2005; Marachi, Astor, dhe Benbenishty, 2007). Megjithatë, në këto pak studime tregohet se mësuesit janë shpesh në dijeni të problemeve sulmeve /bulling (Kinan 2010). Studiuesit Craig dhe Pepler, (1997) kanë raportuar se mësuesit ndërhyjnë për të ndaluar ngacmimin në vetëm 4% të incidenteve ndërsa Craig, Pepler, dhe Atlas (2000), përmes një studimi ku midis metodave të tjera u bazuan edhe në vëzhgim, vunë re se mësuesit ndërhyjnë në ndërprerje të fenomenit vetëm në 15-18 për qind të incidenteve.

Studiuesit Cohn dhe Canter, (2002) kanë gjetur në studimin e tyre të njëjtën

përqindje të ndërhyrjes që bëjnë mësuesit në ndërprerje të bullizmit, si edhe studiuesit Craig dhe Pepler (1997), por ata shkojnë edhe më tej me gjetjet e tyre, duke zbuluar se një në katër mësues nuk shohin asgjë të keqe të ngacmimi apo bullizmi, dhe si pasojë ndërhyjnë vetëm në 4% të incidenteve bullizmit (Cohn dhe Canter, 2002). Perceptimet e mësuesve ndaj bullizmit të të gjitha formave ndikojnë në përfshirjen e tyre për të ndërhyrë. Studiuesit e fushës, argumentojnë se dinamikat e sjelljeve bulliste midis nxënësve mund të ndryshojnë vetëm përmes rritjes së ndërgjegjësimit të rriturve dhe ndërhyrjeve të tyre, zhvillimit të politikave të qarta e shkollës, si dhe koordinimin për ndjekjen e procedurave për t’iu përgjigjur raporteve të ngacmimi/bullizmit (Dedousis - Wallace dhe Shute, 2009).

Një numër i konsiderueshëm studimesh kanë dëshmuar se mësuesit raportojnë një nivel më të ulët të bullizmit duke e krahasuar këtë më nivelin e bullizmit që raportojnë nxënësit (Stockdale etj 2002). Psh nga një studim i kryer në Angli prej Pervin dhe Turner (1994) në të cilin u mat incidenca e bullizmit e raportuar si nga nxënësit ashtu edhe nga mësuesit, rezultoi se nxënësit raportojnë incidence në 26% ndërsa mësuesit nga 5-10%. Po kështu, në një studim ku është hulumtuar perceptimi i nxënësve mbi atë ç’ka bëjnë mësuesit për të ndërprerë bulling që ndodh mes nxënësve, u zbulua se nxënësi raportojnë se mësuesit e tyre bëjnë shumë pak për të ndërprerë fenomenin (Unnever dhe Cornell 2003).

Edhe sipas studiueseve Holt dhe Keyes (2004) ka mospërputhje midis bullizmit të raportuar nga nxënësit krahasuar kjo me atë që raportojnë mësuesit. Sipas tyre, kjo mospërputhje e gjetjeve lidhet edhe me mënyrën se si mësuesit e përkufizojnë bullizmin, ku përgjithësisht mësuesit janë më vigjilent dhe të ndjeshëm ndaj dhunës fizike dhe verbale por nuk mund të thuhet e njëjta gjë për sa i përket përjashtimit social. Në të njëjtin përfundim kanë arritur edhe studiuesit Byers, Caltabiano, Caltabiano (2011). Edhe pse ka disa karakteristika të qarta për sjelljet bulliste si synimi, intensiteti, vazhdueshmëria dhe asimetria pushtet-forcë nga studiuesit Olweus (2001), dhe Smith e Brain (2000), mësuesit jo gjithmonë i konsiderojnë këta faktorë. Holt dhe Keyes (2004) përmendin gjetjet e studiuesve anglezë si Siann Callaghan dhe Lockhart në vitet 1993, të cilët me studimin e tyre treguan se mësuesit e shohin bullizmin në dy aspekte: së pari si dhunë fizike dhe së dyti si dhunë psikologjike, pa marrë parasysh faktorë të rëndësishme e lartpërmendur nga studiuesit Olweus (2001), dhe Smith e Brain (2000).

Studiuesit Bauman dhe Del Rio (2006) deklarojnë se prania e dhunës në shkollë ndikon negativisht në klimën e saj duke shkaktuar tek nxënësit prishje të ekuilibrave, dhe shfaqje të frikës, depresionit, çrregullime psiko-somatike dhe dëmtim të shëndetit fizik. Këta faktorë, sipas studiuesve ndikojnë negativisht në përqendrimin e vëmendjes e nxënësve, dhe për rrjedhojë në performancën akademike. Ndërsa, Siris dhe Osterman (2004) treguan se mësuesit e kanë të qartë se përveç sigurisë emocionale, psikologjike, fizike të nxënësve, mbrojtja e fëmijëve nga aktet bulliste krijon mundësinë për mësim të efektshëm, pasi siguria e fëmijës është e ndërthurur me proceset kognitive.

Nga ana tjetër, mësuesit luajnë një rol kyç në identifikimin e shenjave si të viktimizimit,

ashtu edhe të sulmit. Për këtë arsye ata janë vlerësuar si faktor vendimtar jo vetëm për të zbuluar fenomenin e bullizmit por edhe për të krijuar kushtet e përshtatshme që nxënësit të mos heshtin kur përballen me bullismin (Smith & Shu, 2000). Studiuesit Pepler, Smith, dhe Rigby (2004), pas një meta-analizë bazuar në 13 studime arritën në përfundimin se faktori kryesor që ndikon për të pasur sukses në reduktimin e dhunës në shkolla, është niveli i lartë i angazhimi të mësuesit për t'i dhënë fund dhunës. Për më tepër, shkollat kanë detyrim për të trajtuar bullizmin dhe duhet të mbajnë përgjegjësi kur nuk trajtohen si duhet situatat të sjelljeve bulliste dhe pasojat e tyre (Kevorkian & D'Antona 2008).

Studimi në fjalë ka natyrë eksploruese. Përmes metodave cilësore synon: 1) Të zbulojë njohjen që kanë mësuesit dhe drejtuesit e shkollave 9-vjeçare mbi fenomenin e bullizmit; 2) Të zbulojë perceptimet dhe qëndrimet e mësuesve dhe drejtuesve mbi të; 3) Të shqyrtojë programet e kurseve me natyrë pedagogjike dhe psikologjike të fakulteteve të mësuesisë në të dy nivelet, për të parë nëse në të përfshihen ose jo njohuri teorike apo praktike mbi fenomenin.

3- Metodologjia

Pjesëmarrësit në këtë studim qenë mësuesit e shkollave 9-vjeçare të Qarkut të Durrësit, Fierit dhe Beratit (N=44), prej të cilëve 32 femra dhe 12 meshkuj. Gjithashtu, në studim morën pjesë edhe drejtuesit e shkollave 9-vjeçare të Qarkut të Durrësit, Fierit dhe Beratit (N=9), prej të cilëve 4 femra dhe 5 meshkuj. Për përzgjedhjen e kampionit u përdor teknika e përzgjedhjes rastësore. Të dhënat u grumbulluan gjatë muajve dhjetor 2013- janar 2014.

Për grumbullimin e të dhënave u përdor një udhëzues tematik me 6 pyetje, për intervistim gjysmë të strukturuar si për mësuesit ashtu edhe për drejtuesit. Intervistat u realizuan nga 17 intervistues të cilët u trajnuan për këtë qëllim. Pyetja e parë e intervistës gjysmë të strukturuar lidhej me njohjen që kishin të intervistuarit me fenomenin e bullizmit dhe nëse përgjigja ishte po, atëherë kërkohet nga respondentët një përkufizim. Në rastet kur përgjigja ishte jo, apo edhe në rastet kur nga përkufizimi kuptohej se i intervistuari nuk kishte njohje të saktë mbi fenomenin, intervistuesi i ofronte respondentit një përshkrim të shkurtër teorik mbi dimensionet e fenomenit dhe përkufizimet përkatëse për secilin dimension. Pas kësaj u kërkua përgjigje për pesë pyetjet e tjera të udhëzuesit tematik. Përveç këtyre të dhënave, për të realizuar qëllimet e këtij kërkimi, u studiuuan programet universitare të fakulteteve që përgatisin mësues të universiteteve publike të Durrësit, Shkodrës, Elbasanit Vlorës dhe Korçës, dhe përkatësisht kurset me natyrë psiko-pedagogjike. Për të analizuar të dhënat e grumbulluara nga intervistat, u përdor analiza tematike duke u mbështetur në teknikën e etiketimit dhe të kodimit, por para se të ndërmerreshin hapat e tjerë, fillimisht përgjigjet e intervistuesve shkruan deri në detaje dhe më pas u koduan dhe u ndanë sipas tematikave dhe për të bërë të mundur interpretimin e të dhënave.

4- Gjetje dhe diskutime

4.1- Njohja me Fenomenin e Bullizmit

Për të realizuar qëllimin e parë të studimit mësuesve dhe drejtuesve iu drejtua pyetja: “A ke dëgjuar për bullizmin? Nëse po, jep një përkufizim për të?” Nga 44 mësues të intervistuar 6 prej tyre pretendojnë se e njohin fenomenin dhe termin . Për të kuptuar më mirë nivelin e njohjes se tyre po renditim përgjigjet e tyre si më poshtë vijojnë: a) “Ngrënia e ushqimit me tepri, pa mendje”; b) “Lloj muzike moderne”; c) “Bullizmi është lloj feje, e indianëve më duket ...”; d) “Njerëz që hanë shume dhe nxjerrin atë që hanë”; e) “Konsiderohet të jetë një formë më e butë e agresivitetit. Dallon në faktin se personi, në rastin tonë nxënësi i cili e përdor synon talljen me bashkëmoshatarët e tij, dhe jo dhunën me ta.” ; dhe g) “Bullizëmi ndodh me njerëzit me sjellje të larta agresive, ofenduese, sharje etj.” Bazuar në përkufizimet që japin vetëm 2 prej tyre janë të drejt-orientuar.

Ndërsa drejtuesit janë më të informuar se mësuesit. Më shumë e gjysma e të intervistuarve dha një përkufizim në lidhje me bullizmin. Nga përkufizimet e tyre kuptohet se ata kanë njohje mbi fenomenin edhe pse gjatë intervistave treguan se u nevojiten trajnime në këtë drejtim. Drejtuesit shprehen gatishmëri për trajnime të mëtejshme në këtë fushë pasi deklaruan se kohët e fundit dhuna është shumë e shprehur nëpër shkolla dhe mësuesit por edhe ata si drejtues kanë nevojë për të njohur më thellë fenomenin por edhe strategji të efektshme për të për të zgjidhur sa me drejt rastet e paraqitura. Më poshtë po paraqesim përkufizime të dhëna nga drejtuesit:

- a- Bullizmi është një fenomen i shpeshtë në shkollat shqiptare dhe pothuaj se çdo klasë ka një tip që do të dale mbi të tjerët dhe mundohet t'i ulë ata. Rreth bullizmit ka dëgjuar madje edhe raste që kalojnë në veprime ekstreme si vrasje, vjedhje, dhe sigurisht që ka një influencë negative në tipat e ndrojtur.
- b- Grup nxënësish të dhunshëm që ndahen nëpër grupe dhe luftojnë njëri-tjetrin.
- c- Mëdyshje me vetvete, pamundësi e disa nxënësve për të qene pjesë e klasës, dominohen nga më të fortët.
- d- Janë të pranueshëm për vetën e tyre por jo për të tjerët. Mundohen të jenë në qendër të vëmendjes edhe pse nuk dinë më shumë se të tjerët. Bullizmi është një fenomen i shpeshtë në shkollat shqiptare dhe pothuaj se çdo klasë ka një tip që do të dale mbi të tjerët dhe mundohet t'i ulë ata. Rreth bullizmit ka dëgjuar madje edhe raste që kalojnë në veprime ekstreme si vrasje, vjedhje, dhe sigurisht që ka një influencë negative në tipat e ndrojtur.
- e- Janë ata fëmijë që krijojnë sjellje ngacmuese jashtë normave dhe jo thjesht një gërvishtje të momentit, por që e kalon masën e një ngacmimi. Fenomen që haset në mosha të ndryshme sidomos tek meshkujt.

4.2- Identifikimi i Bullëve dhe Viktimave, Raporti midis Tyre

Pyetjes se dytë të udhëzuesit tematik “A ke ne klase nxënës bullë që ngacmojnë te tjerë (pra bullë dhe viktimë të tyre)? Sa është numri i tyre (bull dhe viktimë)?

Pasi janë sqaruar prej intervistuesve nga ana teorike mbi fenomenin, mësuesit reaguan dhe japin të dhëna. Ja se si shprehet njëra prej tyre:

Epo ne paskemi gjithë jetën që qenkemi marrë bullët dhe nuk e paskemi ditur. Me thënë të drejtën në punën tonë të përditshme ne i kemi kushtuar vëmendje vetëm rasteve kur nxënësit përfshihen në konflikt fizik, dhe rrallë sharjeve dhe talljeve, ndërsa me rastet e tjera, tani kuptoj që nuk jemi marrë. (K.N., mësuese fizike, 51 vjeç)

Nga përgjigjet e mësuesve zbulohet se nuk është thjesht termi i pa qartë për mësuesit por ajo që është e rëndësishme është mungesa e njohjes teorike që kanë mësuesit mbi fenomenin. Të intervistuarit dëshmojnë se në çdo klase ka të paktën një bull, por përgjithësisht klasat me 28- 30 nxënës kanë të paktën 2-3 bullë dhe 5-10 viktimë. Drejtuesit gjithashtu deklarojnë se nuk ka klasë që nuk ka “prototipat” e vet.

Mësuesit por edhe drejtuesit bullët zakonisht i quajnë fëmijë problematikë, fëmijë të vështirë ose prototipa.

4.3- Perceptimi i Mësuesve dhe Drejtuesve mbi Kohën, Vendin ku Ndodh Bullizmi dhe Arsyet

Të pyetur se “Kur, ku dhe pse ndodh ky sulm (bullizmi) sipas jush?(koha, vendi arsyeja)” mësuesit dhe drejtuesit raportuan se dhuna ndodh kur fëmijët janë të pambikëqyrrur nga mësuesit por edhe pas situatave që krijojnë tension si p.sh provimet. Bullët sulmojnë kurdo që u jepet mundësia. Porsa i përket vendndodhjes raportohet se dhuna ndodh kryesisht në klasa gjatë pushimit 5 minutësh dhe pushimit të madh. Tualetet, oborret dhe veçanërisht në oborret e pasme të shkollave e korridoret perceptohen të jenë vendet ku ka më shumë incidencë të akteve bulliste.

Sipas perceptimit të mësuesve dhe drejtuesve renditen disa arsye pse bullët sulmojnë. Së pari ata arsyetojnë se bullëve u pëlqen vetja, dhe zakonisht sulmojnë fëmijë që paraqesin inferioritet moshe, dhe force (fizike apo psikologjike). Një arsye tjetër raportohet të jetë statusi i ulët social-ekonomik por edhe prejardhja familjare që sipas mësuesve dhe drejtuesve, është arsye që fëmijët jo vetëm të sulmohen por dhe të distancohen nga pikëpamja sociale.

Kur nxënësit vijnë nga zonat Veri-lindore shokët e tyre ne rastin me të parë të kundërshtive i quajnë “malokë” (E.N., mësues historie Patos, 47 vjeç). Fëmijët e familjeve me prindër punëtor apo të varfra, shokët i quajnë “pabuksa” dhe i përjashtojnë nga grupi.” (D.L., mësuese e anglishtes në Urën Vajgurore , 33 vjeç). Drejtuesit përveç arsyeve të mësipërme raportojnë se në kushtet e gjithpërfshirjes aftësia e kufizuar është një ndër arsye më të spikatura. Sipas drejtuesve fëmijët me

AK janë në qendër të sulmit të bullëve. Kur ka nxënës të ndrojtur apo me probleme sidomos kur janë fëmijë me AK. Ata janë të parapëlqyerit nga bullët.” (L.K., femër , 43 vjeç).

4.4- Perceptimet e Mësuesve dhe Drejtuesve mbi Reagimet e Fëmijëve ndaj Bullizmit

Për të kuptuar perceptimet e mësuesve dhe drejtuesve mbi reagimet e nxënësve ndaj bullizmit, pjesëmarrësve të studimit u drejtua pyetja: “Ç’bëjnë nxënësit e tjerë, si reagojnë ndaj kësaj situate?” Sipas perceptimeve të mësuesve kur ndodhin akte bulliste të gjithë fëmijët përfshihen dhe reagojnë në forma nga më të ndryshmet.

Klasa ndahet në dy pjesë, kemi nxënës që mbështetin bullin apo nxënës që mbështetin viktimën. Zor se gjen një që nuk përfshihet. (D.S., femër , 53 vjeç). Shumica ankohen te mësuesit e tyre, dhe u duhet argëtuese. Të tjerët frikësohen, por ka edhe raste kur ata qeshin me viktimën. (M.R., femër , 37 vjeç). Në të shumtën e rasteve , bëjnë sehir se u pëlqen shfaqja mes këtyre tipave, por ka edhe element të cilët reagojnë në moment dhe mbajnë qëndrime ndaj këtyre sjelljeve. (S.K., mashkull , 47 vjeç). Mundohen të vetëmbrohen. Të tjerët përpiqen t’i shmangen këtij ngacmimi por ka edhe nga ata që i kundërpërgjigjen duke imituar të njëjtën sjellje dhe kjo është e tmerrshme. (L.S., femër , 30 vjeç). Disa mësues e perceptojnë reagimin e fëmijëve të lidhur me edukimin familjar.

Varet nga natyra e fëmijëve, nga familja që ata vijnë dhe nga lloji i prindërve.” (N. LL., femër , 41 vjeç)

Si i ati dhe i biri . (S. K., mashkull , 47 vjeç)

Drejtuesit e shohin kryesisht sjelljen bulliste si rrjedhojë jo vetëm të edukatës familjare por edhe të dinamika ë ndodhin brenda familjeve.

4.5- Qëndrimet E Mësuesve Dhe Drejtuesve Mbi Rëndësinë Dhe Ndikimin Që Ka Te Fëmija Bullizmi

Megjithëse paraqiten tri qëndrime (nënvlerësues, i ekuilibruar dhe tepër sensibil) mbi pasojat e bullizmit, shqetësues është fakti se pjesa me e madhe e mësuesve nuk e paraqesin si serioze situatën dhe pasojat që sjell bullizmi.

Qëndrim nënvlerësues

E po fëmijë janë e do të zihen. E ç’pasoja do të ketë? Per 5 minuta pajtohen dhe ne na mbetet fjala e keqe edhe para prindërve .” (L.M., mësuese gjeografie, Maminas, 41 vjeç)

Fëmijët gjithë jetën janë zënë. Do te rriten dhe nuk do te zihen më. (I.M., mësuese anglishte Berat, 46 vjeç). Mos e vrit mendjen, i zgjidhin vetë punët e tyre ata! (L.D., mësues Cikli i Ulët Kuçovë, 32 vjeç)

Qëndrim i ekuilibruar

Duhet përmendur fakti se janë shumë pak mësuesit që paraqesim qëndrime të

ekuilibruara.

Nëse nuk merremi me këto raste, fëmijët lëndohen, u mërztet shkolla dhe vetja dhe të tjerët, bien nga mësimet deri sa e lenë fare shkollë. Ka raste edhe pse te rralla që fëmijët arrijnë deri në depresion dhe akte dhune (I.K., mësuese fizike, Ura Vajgurore, 42 vjeç).

Qëndrim tepër sensibil

Edhe për sa i përket qëndrimeve me ndjeshmëri të lartë, ato shfaqen nga shumë pak mësues.

Është një problem shumë i madh. Nuk e sheh njëri varet dhe tjetri hidhet nga kati i peste, të tjerët vrasin njeri-tjetrin. Këta po i le, kontingjent burgu bëhen! (D.K., mësues matematike, Fier 59 vjeç).

4.6- Qëndrimet e Mësuesve dhe Drejtuesve mbi Masat që Duhën Ndërmarrë për Ndërprerjen e Dhunës

Mungesa e njohjes së thelluar ndaj fenomenit , i bën mësuesit dhe drejtuesit të mbajnë qëndrime rastësore dhe kryesisht ekstreme (indiferentizëm, ose masa ekstreme për ndërprerjen e fenomenit.

Të merremi me matematikën dhe gjuhën, dhe kush është si ne. Fëmijët janë zënë jetë e mot. Ata i zgjidhin vetë këto punë. (T. O., mësuese Cikli i Ulët Fier, 36 vjeç). Kush është i zoti është, dhe kush nuk është le të rri. Në fund të fundit edhe ne jetë kështu është. Peshku i madh gjithmonë e ka ngrënë të voglin. E mund t'i bësh kësaj? (M. R., drejtuese Fier, 33 vjeç).

Është shqetësues fakti se mbizotëron te mësuesit mendimi se kjo sjellje mund të ndërpritet me dhunë. Do ta izoloja bullin duke e lënë vetëm në bangë. Do të influencoja tek nxënësit e tjerë, që të mos i afrohej askush. (A T., mësuese kimie Durrës, 39 vjeç). Ai qe niset me kulaç, do kulaç, ai që niset me kërbaç do kërbaç. (Z. S., drejtues Fier, 56 vjeç). Vetëm druri i sjell ne terezi këta dreqër. (L.M., mësuese biologjie Berat, 46 vjeç)

Disa mësues tregojnë shenja të lodhjes, por ajo që është edhe më e rëndësishmja është fakti se një pjesë e konsiderueshme e të intervistuarve e shohim profesionin e mësuesit të lidhur vetëm me mësimdhënies dhe orën e mësimit dhe nuk mendojnë se duhet të merren me zgjidhjen e këtyre problemeve edhe pse në standardet e përgjithshme bazë të mësuesit puna e mësuesit nuk shihet vetën e lidhur me mësimdhënies por edhe me edukimin dhe mirëqenien e nxënësve. Më konkretisht në standardin 1 të mësuesit Marrëdhëniet me fëmijët dhe të rinjtë përkufizohet: "Mësuesi tërheq në mënyrë të vazhdueshme fëmijët/ të rinjtë në përvoja të përshtatshme, që mbështesin zhvillimin e tyre intelektual, social dhe personal". Në këtë grupim mësuesish kryesisht bëjnë pjesë kryesisht mësuesit që nuk kanë bere akoma pesë vjet pune por edhe ata qe kanë janë mbi moshën 57-vjeçare.

Unë jam mësuese, paguhem për të bërë mësim dhe jo për t'u marrë me prototipa. Drejtuesit marrin me shume rrogë se ne. Kjo është pjesë e tyre. (E L., mësuese

Edukim Qytetar, Vorë, 27 vjeç). Na u shkri jeta duke u marrë me lloj-lloj prototipash. Ata ndreqen aq sa ndreqet bishti i qenit (K. Z., mësues Historie, Fier 59 vjeç).

Po pse edhe me këta do te merrem unë? Na e morën shpirtin! Çdo dite një kërkesë e re. Ndërro kurrikula e ndërro rregulla, shto ketë edhe shto atë. Na i plasin gjoja ndryshimet dhe reformat si top në derë, dhe vrit veten ti po deshe. Teste këtu, e kontrole atje. Tani na dolën edhe bullët, lum si ne! A ka më (L. M., mësuese matematike Durrës, 58 vjeç)?

Pjesa më e madhe e mësuesve mendojnë se këto situata mund të zgjidhen nga ata, në disa raste edhe në bashkëpunim me prindërit. Vlen për t'u përmendur fakti se janë shumë të rrallë mësuesit që mendojnë se për probleme të sjelljeve bulliste të nxënësve është e rëndësishme që mësuesi të bashkëpunojë më psikologun shkollor apo me persona të tjerë që ofrojnë mbështetje dhe shërbim psiko-social në shkollë. Ndërsa drejtuesit kryesisht mendojnë se si bullët edhe viktimat kanë nevojë për t'u trajtuar nga psikologët e shkollave.

4.7- Shqyrtimi i Programeve Universitare

Për të kuptuar më mirë arsyet e këtij niveli të njohjes që kanë mësuesit dhe drejtuesit për fenomenin e bullizimit u shqyrtuan disa nga programet e kurseve universitare të fakulteteve që përgatitin mësues (BA dhe MND) në të dy nivelet. U morën në shqyrtim programet e kurseve të “Metodologjive të mësimdhënies”, “Hyrje në shkencat e edukimit”, “Menaxhimi i klasës”, “Psikologji e edukimit”, dhe “Sociologji e edukimit”.

Nga shqyrtimi i këtyre programeve (te detyruara dhe me zgjedhje) rezultoi ka trajtim vetëm me një ose edhe dy tema për sjelljet e papërshtatshme apo sjelljet destruktive ne kurse si “Menaxhimi i klasës” apo edhe në “Psikologjinë e edukimit”, por në asnjë prej kurseve nuk është planifikuar të trajtohet ky fenomen me gjithë gjerësinë e vet edhe pse është një çështje që lidhet drejtpërdrejt me sigurinë dhe mirëqenien e nxënësve në shkolla, menaxhimin e klasës dhe kompetencat profesionale të mësuesit.

5- Konkluzione dhe Rekomandime

Rezultatet e këtij studimi treguan se edhe pse fenomeni i bullizimit është i pranishëm në shkollat shqiptare mungesa e njohjes se thelluar mbi këtë fenomen i bën mësuesit dhe drejtuesit mbajnë qëndrime rastësore dhe kryesisht ekstreme (indiferentizëm, ose masa ekstreme për ndërprerjen e fenomenit Për të ndryshuar dinamikat e bullizimit brenda shkollave studiuesit mendojnë se puna duhet filluar nga ndërgjegjësimit të rriturve pasi ata gjykojnë se kur të rriturit janë të ndërgjegjshëm për rreziqe dhe dëmet që shkakton fenomeni kanë më shumë prirje për të ndërhyrë në ndërprerje të tij (Olëeus , 1993 , Pepler , Sugai & Horner , 2002).

Studimi gjithashtu zbuloi se bullizmi gjen kushtet për t'u shfaqur më shumë në mjedise të pa mbikëqyrura nga të rriturit, dhe konkretisht në shkollë fenomeni shfaqet zakonisht në pushimet midis orëve kur mësuesit nuk janë në klasë, në korridore dhe oborre gjatë hyrjeve dhe daljeve nga shkolla, por edhe në pushimin e gjatë. Sipas mësuesve kur ndodhin akte bulliste, të gjithë nxënësit përfshihen

edhe pse, në mënyra të ndryshme. Arsytet që rendisin mësuesit dhe drejtuesit kryesisht janë të lidhura me natyrën që kanë vetë nxënësit bullë, të cilëve u pëlqen vetja dhe mundohen që përmes akteve bulliste të tërheqin vëmendjen e të tjerëve, prejardhjes familjare dhe statusit ekonomik-social të fëmijëve të cilët viktimizohen por sipas drejtuesve një arsye për t'u sulmuar nga bullët është dhe të qenit me AK. Është e domosdoshme si mësuesit edhe drejtuesit të bashkohen për të luftuar efektet e dhunës psikologjike brenda shkollat tona. Sipas studiuesve Dedouis - Wallace dhe Shute (2009) si roli i mësuesve ashtu edhe ai i drejtuesve është ngushtësisht i lidhur me perceptimet e tyre për rëndësinë dhe pasojat serioze të cilat vijnë si pasojë e kësaj dhune. Një prej gjetjeve të këtij studimi ishte edhe fakti se mësuesit kanë një prirje për ta ndërprerë fenomenin përmes dhunës nga ana e tyre. Ky është një tregues i qartë i mungesës së njohjes së strategjive efektive për të zgjidhur situatat reale të bullizmit në shkolla, i cili ka lidhje edhe me mungesën e pajisjes teorike profesionale të tyre në auditorët e universiteteve që përgatitin mësues. Është po kjo mungesë njohjeje që i drejton mësuesit të mendojnë se këto situata janë në gjendje t' i zgjidhin vetë në bashkëpunim me prindërit pa menduar të kërkojnë edhe mbështetjen e shërbimit psiko-social që ofron shkolla. Ndërsa drejtuesit e shkollave në këtë pikë kanë qëndrime të tjera pasi ata kanë pasur më shumë mundësi për të marrë pjesë në trajnime të ndryshme.

Bazuar në këto gjetje do të ishte e arsyeshme organizimi i një fushatë sensibilizuese për nxënës, prindër dhe komunitetin. Sugjerohet rishikimi i rregulloreve të brendshme të shkollave ku të përkufizohet qartë sjellja bulliste dhe masave për parandalimin e saj. Po kështu, IZHA, në bashkëpunim me Fakultet e Edukimit, mund të përgatitin manuale për mësues dhe drejtues për të identifikuar dhe menaxhuar sjelljen bulliste. Nga ana tjetër, specialistet e IZHA, duhet studiojnë mundësinë që të bëjnë pjesë të kurrikulave të nxënësve, aspekte të ndryshme të sjelljeve bulliste për qëllime edukimi. Studimi zbuloi se një arsye serioze që mësuesit nuk i orienton drejt fenomenit ishte pikërisht termi i përdorur në anglisht "bullizëm". Fakultet e Edukimit, mund të organizojnë debate akademike me specialiste dhe gjuhëtarë për shqipërimin e këtij termi. Po kaq me vend do të që edhe rishikimi i kurrikulave në fakultetet e edukimit në të gjithë vendin, me qëllim që në to të përshihen njohuri të teorike dhe praktike mbi fenomenin e bullizmit, në mënyrë që të mësuesit dhe drejtuesit e së ardhmes të kenë përgatitjen e nevojshme për t'u përballur me sukses me këtë fenomen.

Në nivel lokal rekomandohet që në bashkëpunim me DAR/ZA të realizohen trajnime me drejtues dhe mësues për njohjen në baza shkencore të fenomenit, pasojat e tij afatgjata si dhe të mënyrave me efikasë për trajtimin e nxënësve. Ndërsa në nivel shkollë për drejtuesit sugjerohet puna me ekip për monitorimi dhe mbikëqyrjeve sistematike jo vetëm të mjediseve ku është me e mundur të ndodhin aktet bulliste si oborre, korridore, tualete, por edhe të sjelljeve bulliste jo të dukshme në shkollë. Rekomandohen gjithashtu trajnime të brendshme të realizuar nga ekupe profesionistësh (në mënyrë të veçantë të psikologut shkollor) për mësues e prindër dhe nxënës. Nga ana tjetër, do të ishte mirë të shtoheshin orët edukative që kanë të fokus trajtimin e sjelljeve bulliste dhe pasojat e tyre, si edhe dhënies prioritet dhe vëmendje të veçantë gjithpërfshirjes në arsim më mënyrë që ajo të mos jetë e kërcënuar nga bullizmi.

Referenca:

Bauman, S., & Del Rio, A. (2006). Pre-service teachers' responses to bullying scenarios. Comparing physical, verbal, and relational bullying. *Journal of Educational Psychology*, 98, 219-231.

Benbenishty, R., & Astor, R. (2005). *School violence in context: Culture, neighborhood, family, school, and gender*. New York: Oxford University Press.

Byers, D. L., Caltabiano, N. J., & Caltabiano, M. L. (2011). Teachers' Attitudes Towards Overt and Covert Bullying, and Perceived Efficacy to Intervene. *Australian Journal of Teacher Education*, 36(11).

Craig, W., and D. Pepler. 1997. "Observations of bullying and victimization on the playground." *Canadian Journal of School Psychology*, 2: 41-60.

Craig, W., Pepler, D., & Atlas, R. (2000). Observations of bullying in the playground and in the classroom. *School Psychology International*, 21, 22-36. doi:10.1177/0143034300211002.

Dedousis-Wallace, A., & Shute, R.H. (2009). Indirect bullying: Predictors of teacher intervention, and outcome of a pilot educational presentation about impact on adolescent mental health. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*, 9, 2-17.

Holt, . & Keys , M. A. (2004). Teachers' attitudes toward bullyillin. In D. Espelage & S.M. Swearer, *Bullying in American Schools: A Social-ecological Perspective on Prevention and Intervention* (pp 121-140). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Kallestad, J., & Olweus, D. (2003). Predicting teachers' and schools' implementation of the Olweus bullying prevention program: A multilevel study. *Prevention & Treatment*, 6(1), 3-21.

Keorkian, M., & D'Antona, R. (2008). *101 facts about bullying: What everyone should know*. Lanham, MD: Rowan & Littlefield.

Kinan, E. L. (2010). *Teacher attitudes towards three types of bullying* (Doctoral dissertation). Available through ProQuest Dissertations and Theses database. 3423483.

Marachi, R., Astor, A., & Benbenishty, R. (2007). Effects of teacher avoidance of school policies on student victimization. *School Psychology International*, 28(4), 501-518. doi: 10.1007/s10964-006-9136-4.

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell.

Olweus, D. (2001). *Peer harassment in schools: A critical analysis and some*

important issues. In J. Juvonene & S. Graham (Eds.). *Peer harassment in schools: The plight of the vulnerable and victimized* (pp 3-20). New York: The Guilford Press.

Pepler, D., Craig, W., & O'Connell, P. (1999). Understanding bullying from a dynamic system perspective. In A. Slater & D. Muir (Eds.), *The Blackwell reader in developmental psychology* (pp. 440–451). Oxford, England: Blackwell.

Pepler, D.J., Smith, P.K., & Rigby, K. (2004). Looking back and looking forward: Implications for making interventions work effectively. In P.K. Smith, D. Pepler, & K. Rigby (Eds.), *Bullying in schools: How successful can interventions be?* (pp. 307-324). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Pervin, K., & Turner, A. (1994). An investigation into staff and pupils knowledge, attitudes and beliefs about bullying in an inner city school. *Pastoral Care in Education*, 12, 16-22.

Rigby, K., & Bagshaw, D. (2003). Prospects of adolescent students collaborating with teachers in addressing issues of bullying and conflict in schools. *Educational Psychology*, 23, 535–546. doi:10.1080/0144341032000123787.

Rigby, K., & Barnes, A. (2002). The victimized student's dilemma: To tell or not to tell. *Youth Studies Australia*, 21, 33–36.

Siann, G., Callaghan, M., & Lockhart, R. (1993). Bullying: Teachers' views and schools effects, *Educational Studies*, 19, 307-21.

Siris, K. & Osterman, K. (2004). *Phi Delta Kappan*, 288-291.

Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: Lesson from decades of research. *Aggressive Behavior*, 26, 1-9.

Smith, P.K. & Shu, S. (2000). What good schools can do about bullying: Findings from a survey in English schools after a decade of research and action. *Childhood*, 7, 193-212.

Stockdale, M. S., Hangaduambo, S., Duys, D., Larson, K., & Sarvela, P. D. (2002). Rural elementary students', parents', and teachers' perception of bullying. *American Journal of Health Behavior*, 26, 266-277.

Unnever, J., & Cornell, D. (2003). The culture of bullying in middle school. *Journal of School Violence*, 2(2), 5–27. doi:10.1300/J202/v02n02_02.

